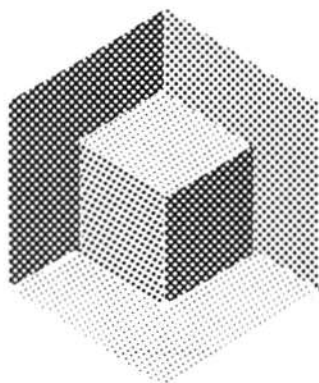

Beszámolók • Szemlék • Közlemények

TAJÉKOZTATÁSGÉPESÍTÉS REPROGRÁFIA

A könyvtárgépesítés irányítása Franciaországban

1975-ben létesült a könyvtárak átszervezése során a Felsőoktatási Államtitkárság* alá rendelt *Könyvtári Főigazgatóság Együttműködési és Gépesítési Osztálya* (*Division de la coopération et de l'automatisation, DICA*). Ismertetjük a Főosztálynak a Nemzeti Könyvtár felügyelete alatt működő országos együttműködési központjával fennálló kapcsolatát, a könyvtárak gépesítési programjának jelenlegi állapotát, valamint azt az együttműködési tevékenységet, melyet az információs szervekkel folytat a főosztály a természettudományok, az orvostudományok és a társadalomtudományok területén.

* * *

1975. július 2-án a francia kormány határozatot hozott a könyvtári szervezet megreformálásáról. A Felsőoktatási Államtitkárság alatt működő *Könyvtári Főigazgatóságot* (*Direction des bibliothèques et de la lecture publique, DBLP*) két önálló egységre bontották. A Kulturális és Környezetvédelmi Minisztérium, ill. *Könyvtári Igazgatósága* (*Direction du livre, DL*) alá tartoznak a közművelődési könyvtárak, a városi könyvtárak, a kölcsönző könyvtárak, a Georges-Pompidou Kulturális Központ információs könyvtára (*Bibliothèque d'information, BPL*). Az Államtitkárság felügyelete alá tartozik a Nemzeti Könyvtár, az egyetemi könyvtárak és a nagy állami intézmények könyvtárjai. A Nemzeti Könyvtár önálló intézményként külön jogszabályban meghatározott igazgatási jogkörrel felruházott nyilvános intézmény. A többi könyvtár a jövőben a Könyvtári Főigazgatóság irányítása alatt működik.

* Az 1978. márciusi választások után újjáalakított kormányban a Felsőoktatási Minisztérium lépett a helyére.

A *Könyvtári Igazgatóság*, a *Nemzeti Könyvtár* és a *Könyvtári Főigazgatóság* független egységeket képeznek, de tárcaközi együttműködés alapján szervezik munkájukat.

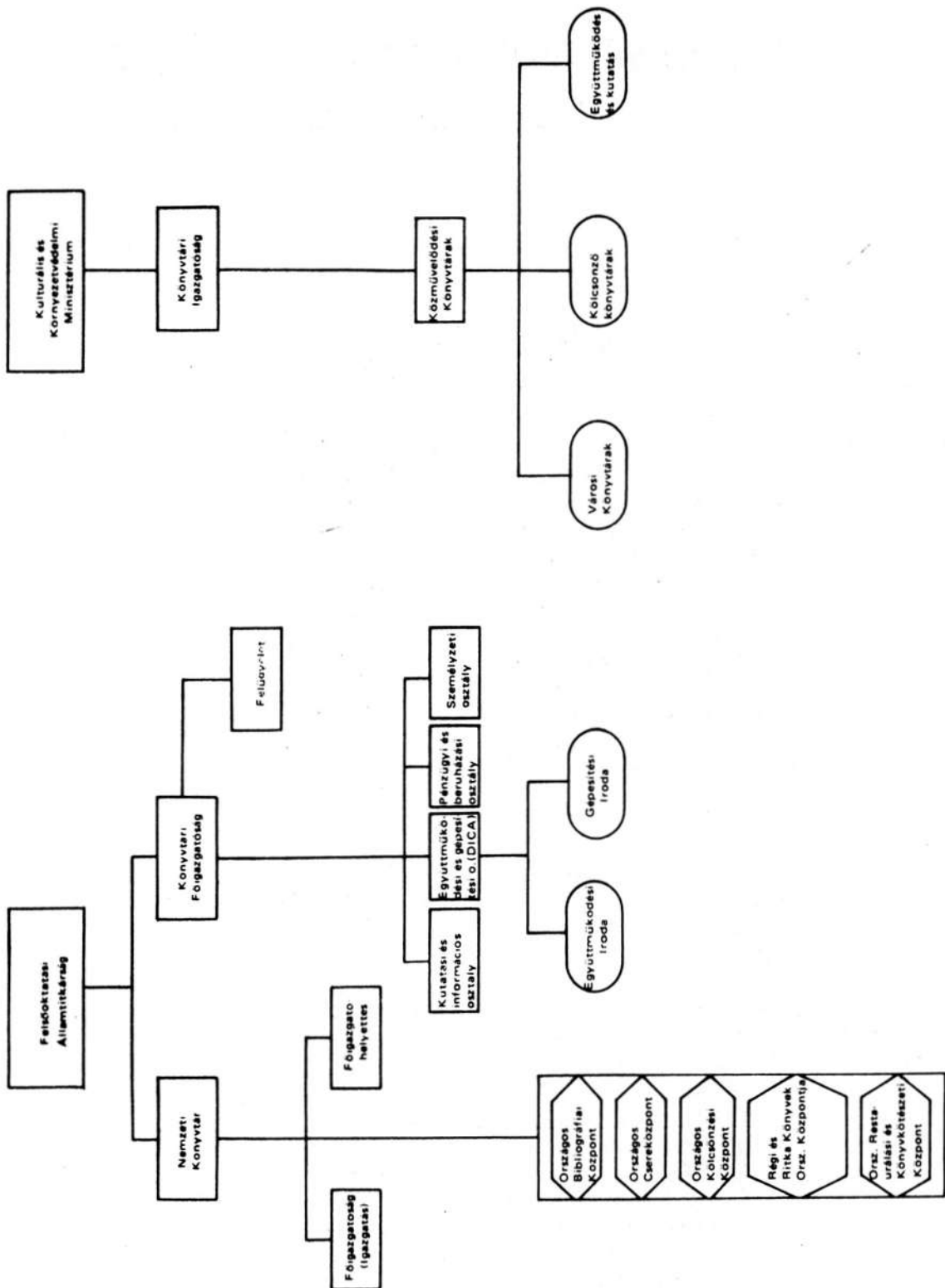
A *Könyvtári Igazgatóság* alatt működik a Közművelődési Könyvtári Szolgálat a Városi Könyvtárak Irodájával, a Központi Kölcsönző Könyvtárak Irodájával, végül az Együttműködési és Kutatási Irodával.

A Georges-Pompidou Kulturális Központ információs könyvtára szintén közművelődési intézmény és közvetlen, szoros kapcsolatban áll a Könyvtári Igazgatósággal, mert igazgatója a Könyvtári Igazgatóság vezetője mellé van rendelve.

A *Nemzeti Könyvtárban* általános szervezetének megfelelően, a főigazgató az igazgatási feladatokat látja el, helyettese a technikai feladatokkal foglalkozik. Egyrészt a nyomtatott kiadványok részlege, másrészt az egyéb kiadványi osztályok alkotják a Nemzeti Könyvtár szervezetét. Az 1975. évi reform óta a Nemzeti Könyvtár öt együttműködési központot irányít. Ezek: az Országos Bibliográfiai Központ, az Országos Csereközpont, az Országos Kölcsönzési Központ, a Régi és Ritka Könyvek Országos Központja és az Országos Restaurálási és Kötészeti Központ.

A *Könyvtári Főigazgatóság* négy osztályra tagolódik: Kutatási és Információs Osztály, Pénzügyi és Beruházási Osztály, Személyzeti Osztály, Együttműködési és Gépesítési Osztály (DICA).

A Főigazgatóságnak tehát két ügyviteli és két tudományos-műszaki főosztálya van. Meg kell jegyezni, hogy a Személyzeti Osztály foglalkozik az összes könyvtár személyzeti kérdéseivel, akár az Államtitkársághoz tartozó, akár a Kulturális és Környezetvédelmi Minisztériumhoz tartozó könyvtárakról van szó.

1. ábra A francia könyvtárügy irányítási szervezete

Az Együtműködési és Gépesítési Osztály (DICA) szervezeti felépítése

A DICA az 1975. október 30-án kelt és az Államtitkárság szervezetére vonatkozó határozat alapján létesült. Az 1976. szeptember 16-i újabb módosító határozat alapján, keretein belül két Iroda működik: az Együtműködési Iroda és a Gépesítési Iroda. A két Iroda munkáját egy ügyviteli szerv és egy információs központ egészíti ki.

1977. június 28. óta a DICA területileg két helyen működik: a Számítástechnikai Központ (*Centre d'études et de la gestion informatique de Paris, CEGIP*) Párizsban, a Nemzeti Könyvtár helyiségeiben, a Könyvtárgépesítési Központ (*Centre d'études et de traitement informatique des bibliothèques, CETIB*) Isle-d'Abeau-ban (Isère). Mindkét Központ 2 csoportra oszlik: tanulmányi (kutató) csoportra és alkalmazási csoportra.

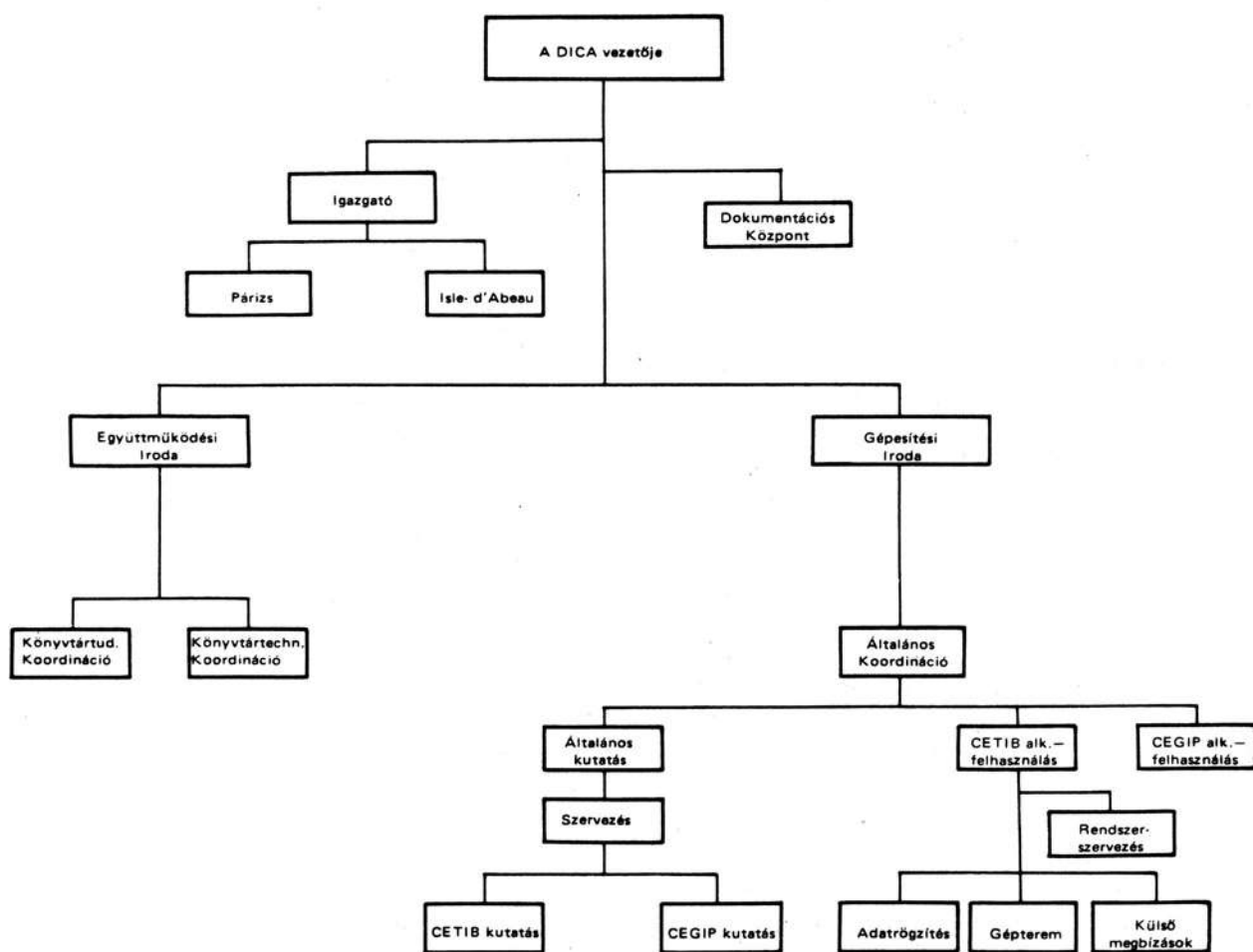
A CEGIP feladata a könyvtárak gépesítési programjában szereplő ügyvitelgépítési tervek tanulmányozása és megvalósítása, továbbá a Gépesítési Iroda vezetőjének segítése.

A CETIB a könyvtárak országos számítógépes tevékenységének középontjában áll; feladata, hogy megszerveze a központi nyilvántartásokat és a könyvtárak számítógépes hálózatát. A két központ egymást kiegészítve folytatja tevékenységét.

A DICA részben tudományos, részben technikai jellegű.

Az Együtműködési Iroda kettős feladata: a) a könyvtártudományi koordináció keretében biztosítja a kapcsolatot a Nemzeti Könyvtár öt együtműködési központjával; b) a könyvtártechnikai koordinációban pedig a könyvtári és információs technikai eszközök használatának összehangolása (mikrofilmtechnika, audio-vizuális technika, tárcaközi kommunikációs eszközök).

A Gépesítési Iroda három munkacsoportot foglal magában. Az egyik a vizsgálatokat és kutatásokat koordinálja, a másik kettő a CEGIP és a CETIB eredményeinek gyakorlati alkalmazását és hasznosítását van hivatva biztosítani. A CEGIP feladatainak ellátásához CII Mitra 15 típusú számítógéppel van ellátva, ez közvetlenül kapcsolatban áll a CETIB CII IRIS 55 típusú számítógépével, ahol három részleg dolgozik: adatrögzítés, gépte-

2. ábra A Könyvtári Főigazgatóság Együtműködési és Gépesítési Osztályának (DICA) szervezeti felépítése

rem, külső szolgáltatások. Ez utóbbi van közvetlen kapcsolatban a könyvtárakkal.

Az Együttműködési Iroda fontos feladatokat lát el: biztosítja mindhárom felügyeleti szerv, a Könyvtári Igazgatóság, a Nemzeti Könyvtár és a Könyvtári Főigazgatóság könyvtárai közötti együttműködést; részt vesz az állami és a magánszektor könyvtárainak és információs központjainak együttműködésében; megszervezi és meghatározza tárcaközi csoportokkal együttműködve a Nemzeti Könyvtárhoz tartozó öt együttműködési központ célkitűzéseit. Az Együttműködési Iroda összekötő szerepet tölt be ezen központok és a központi igazgatási szervek között, kidolgozza azokat a megállapodásokat és szabályzatokat, amelyeket az Államtitkárság bocsát ki a Nemzeti Könyvtár főigazgatója részére, aki az öt együttműködési központot irányítja.

A Gépesítési Iroda tevékenysége három irányú: fokozatosan megvalósítja a könyvtárak gépesítési programját, tanulmányozza és megvalósítja a könyvtárak és az együttműködési központok számítógépes adatfeldolgozását, végül koordinálja a már folyó tevékenységeket.

A továbbiakban részletesen vizsgáljuk a DICA tevékenységét három fontos területen.

A DICA és az együttműködési központok

Az együttműködési központokra vonatkozó egyezmény meghatározza a DICA funkcióit:

az Államtitkárság, ill. a Kulturális és Környezetvédelmi Minisztérium tárcaközi csoportjának *állandó titkársága*;

a Nemzeti Könyvtár főigazgatójával együtt *szabályzatokat és munkatervet dolgoz ki*, amelyek meghatározzák éves szinten az együttműködési központok feladatait;

a tárcaközi csoport irányításával és a Könyvtári Főigazgatóság vezetőjének felügyelete alatt elkészíti azoknak az *utasításoknak a tervezetét*, amelyek a Felsőoktatási Államtitkár elé kerülnek aláírásra;

ellátja a nem állandó munkacsoportok titkársági és információs teendőit, *vizsgálatokat és tanulmányokat végez*. Ezeket a munkacsoportokat a Nemzeti Könyvtár főigazgatója hozza létre a DICA közreműködésével azzal a céllal, hogy részt vegyenek az együttműködési központok tudományos feladatainak és célkitűzéseinek kidolgozásában.

A DICA felülvizsgálja az együttműködési központok számára szükséges számítógépes kutatásokat, a gyakorlati alkalmazási lehetőségeket, javaslatokat terjeszt elő az általánosan követendő politikára vonatkozóan.

A könyvtárak gépesítési programja

A tervezetet, melyet a Könyvtári Főigazgatósághoz tartozó *Könyvtárgépesítési Iroda (Bureau pour l'automatisation des bibliothèques, BAB)* dolgozott ki régebben, kiegészítette az 1976. február 24-i miniszteri körlevél. A tervezet a fejlődés *három fő irányvonalát* határozza meg: bibliográfiai adatok gépi feldolgozása, ügyvitelgépesítés és a könyvtárak számítógépes hálózatának kiépítése.

A *bibliográfiai adatok gépi feldolgozása*, amely az Országos Bibliográfiai Központtal szoros együttműködésben történik, jelenleg a hivatalos nemzeti bibliográfia számítógépes megvalósítását fejleszti ki.

1975. január 1. óta *évente kb. 25 ezer cím kerül a francia könyvek címleírásait tartalmazó adatbankba*, amely a Nemzeti Könyvtár állományába kerülő francia könyvek adatait tartalmazza. A bibliográfiai adatokat a CEGIP Mitra 15 típusú számítógépen regisztrálják és hetente megküldik feldolgozásra a CETIB IRIS 55 típusú gépének. A heti mágnesszalagokról fényszedési eljárással nyomóforma készül. Tanulmányozzák azt is, hogy a nemzeti bibliográfia ne csak nyomtatásban jelenjék meg, hanem COM-eljárással, 48-szoros kicsinyítésben, mikrofilm lapokon is.

A bibliográfiai adatbank 1975. márciusa óta több mint 110 könyvtár részére szolgáltat bibliográfiai leírásokat. Ez a rendszer, a *Központosított Országos Katalógizálás (Catalogage national centralisé, CANAC)* lehetővé tette a részt vevő intézmények számára, hogy a nemzeti bibliográfiából teljes katalógusokat kapjanak. Hasonló rendszer működik az USA-ban, az *Ohio College Library Center*-ben és részben a washingtoni *Kongresszusi Könyvtárban*; ezek is átveszik a francia nemzeti bibliográfia címleírásait.

A továbbfejlesztés érdekében lehetővé kívánják tenni, hogy egyrészt a Nemzeti Könyvtár is automatikusan megkapja a francia nemzeti bibliográfia összes leírását a szükséges mennyiségben, másrészt a közművelődési könyvtárak igényeit közvetlenebbül, kevésbé bonyolult módon elégítsék ki egyszerűsített címleírásokkal.

A havi cédulamennyiség 20 és 30 ezer között ingadozik. A feldolgozás átfutási ideje a CETIB-ben átvett megrendeléstől a céduláknak postán történő továbbításáig átlagosan 6 nap.

A bibliográfia automatizálási politikájának kiegészítéseképpen folyamatban van a *gépesített központi katalógusok átszervezése*. Jelenleg három központi katalógus automatizálása történt meg, melyeket közvetve vagy közvetlenül, a DICA kezeli:

a *kurrens külföldi folyóiratok nyilvántartása (Inventaire permanent des périodiques étrangers en cours, IPPEC)*. A nyilvántartást a Nemzeti Könyvtár készítette elő 1973 óta, használatbavételét 1977–1978-ra tervezik;

a *folyóiratok automatizált nyilvántartása (Algo-rithmes de gestion automatisée des périodiques, AGAPE)*.

A nizzai egyetem könyvtára készítette ezt a központi katalógust. Mivel alapvetően regionális jellegű, inkább folyóiratok kezelésének szervezett eszköze, mint nyilvántartás a szó szoros értelmében. A programokat a CETIB számítógépen futtatják, és így bocsátják a könyvtárak rendelkezésére;

Isère megye központi folyóiratkatalógusa (Catalogue des périodiques de l'Isère, CPI). A grenoble-i egyetemi könyvtár készítette elő, a programokat a közeljövőben veszik alkalmazásba a CETIB gépen hasonló szolgáltatások céljára, mint az AGAPE.

Ez a három, különböző koncepciók alapján felépített központi katalógus átmeneti jellegű segédeszköz addig is, míg a folyóiratok országos központi katalógusa nem jön létre. Az erre vonatkozó vizsgálatokat az Országos Bibliográfiai Központ végzi.

Az ügyvitelgepesítés keretében új feladat az automatizálási program. A könyvtárak nemcsak a dokumentumok otthonai, de egyben bonyolult ügyvitellel rendelkező szervezetek is. A gépesítés nagy segítséget nyújt a legfontosabb feladatok ellátásában, egyrészt a kölcsönzés, a folyóiratok körözése, a megrendelések teljesítése, másrészt pedig személyzeti és pénzügyi feladatok, raktározás, expedálás, statisztikai adatszolgáltatás területén.

Számos könyvtárban működik már *gépesített kölcsönzési rendszer* (Antony, Evry, Grenoble, Lyon, Massy, Saint-Etienne, Strasbourg). Ezeket a rendszereket, amelyeket a városi vagy területi számítóközpont, vagy a DICA segítségével építettek ki, most felülvizsgálják koordinált továbbfejlesztésük érdekében, az egyetemi és a közművelődési könyvtárak igényei jobb kielégítésének szem előtt tartásával.

Egyes rendszerek egyszerűbb, mások komplex feladatokat látnak el, és magukba foglalnak *bibliográfiai és statisztikai adatfeldolgozást is*. Ezek a rendszerek végső fokon a könyvtári feladatok integrált gépesítési folyamatában az első lépéseket képviselik. A Compiègne-i műszaki egyetem könyvtára a DICA-val együttműködve tanulmányozza kiemelt kooperációs feladatként a megrendelések teljesítésének gépesített ügyintézését.

Specifikus adatfeldolgozásoknak, nevezetesen a közművelődési és az egyetemi könyvtárak statisztikai adatszolgáltatásának gépesítése már megvalósult, finomítások vannak még hátra.

A könyvtári munkafolyamatok teljes automatizálásának mindezen elemei, amelyek döntő szerepet játszanak a könyvtárak szervezésében, egységgé összegeződnek a könyvtárak számítógépes hálózatában.

A könyvtárak számítógépes hálózata hatékony technológiai eszköz, hordozója az információs lánc összefüggő, egységes szervezetének, segíti a feldolgozott állomány kezelését, és hozzájárul egy jobb országos könyvtárpolitika kialakításához.

A könyvtárak és az információs központok *kapcsolatba léphetnek párbeszédes üzemmódban a nemzeti bibli-*

ográfia adatbankjával. Az intézmények ismerik az Országos Bibliográfiai Központ által szerkesztett francia címleírásokat, közlik saját raktári jelzeteiket, kéri a Központot az Országos Katalógizálás szerinti bibliográfiai adatokat. Rendszeresen közlik azoknak a könyveknek címlírásait, amelyek nem szerepelnek az adatbankban, nevezetesen a külföldi könyvek adatait. Ily módon fokozatosan bővítik a bankot saját adataikkal. Ezt a rendszert egységes módszerekkel, szoros együttműködéssel kell megszervezni; csak akkor fog ténylegesen működni, ha nem ró túl bonyolult és túlságosan nagy terhet a közreműködő intézményekre.

A könyvtárak számítógépes hálózatának funkciói között szerepel a *kiadványok országos együttműködésben történő azonosítása és a lelőhely-nyilvántartás*. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy a könyvtárak kölcsönzéssel vagy másolatban hozzájussanak a kívánt dokumentumokhoz. Az azonosítás történhet a számítógépes hálózat adatbankján keresztül, vagy egyéb adatbázisokban és adatbankokban is, amelyek adatai más módon hozzáférhetők.

Jelenlegi tizenhárom egyetemi könyvtár van úgy felszerelve, hogy közvetlenül érintkezésbe léphet az Európai Űrkutatási Ügynökség (European Space Agency, ESA), a Lockheed, az SDC (System Development Corporation) vagy a Medline hálózat több mint hetven adatbázisával. Ez az időszak az említett könyvtárak számára a párbeszédes kérés-üzem módban a széles körű *tapasztalatszerzés időszaka*, de rövidesen általános lesz az egész számítógépes hálózatban: ugyanaz a terminál ugyanis mind a kétféle azonosítás célját fogja szolgálni.

A *lelőhelymegállapítás* a központi könyv- és folyóiratkatalógusok megszervezésével van szoros kapcsolatban. A jelenleg kidolgozás alatt álló országos folyóiratkatalógus csak az utolsó fázisban kerül a hálózatba, ugyanúgy, mint a *külföldi művek központi katalógusa is (Catalogue collectif des ouvrages étrangers, CCOE)*. A dokumentumok hozzáférhetősége eleve kiemelt kapcsolatot tételez fel a hálózat és a kölcsönző központ között, ennek ugyanis gyorsan kell válaszolnia a hálózatban részt vevő tagok kölcsönzésre vagy másolásra vonatkozó kérdéseire.

A teljes munkamenet újjászervezése folyamatban van. A könyvtárak számítógépes hálózata nem lehet csupán a kölcsönös tevékenységek és az együttműködés középontja, hanem az állomány gyarapítása, a kölcsönzés, a dokumentumok áramlásának országos bázisa is.

Külső kooperációs tevékenységek

A DICA harmadik típusú tevékenysége a külső szervezetekkel való együttműködés. 1976–1977 során ez az együttműködés szélesedett mind információs vo-

natkozásban, mind tudományos és műszaki módszerek fejlesztésében. Más intézményekkel és szervezetekkel közösen tanulmányi napokat szerveztek, ahol az információ és dokumentáció legfontosabb kérdéseit vitatták meg.

Létrejött együttműködési megállapodás a Dokumentalisták és Szakkönyvtárak Szövetségével (*Association des documentalistes et bibliothécaires spécialisés, ADBS*) és a Társadalomtudományi Intézettel (*Maison des sciences de l'homme, MSH*). Az ADBS-sel különösen szoros együttműködés alakult ki a kölcsönzésre és a központi katalógusra vonatkozó elgondolások egyeztetésére. Két rendezvényt kell megemlíteni: szűk körű megbeszélések a Gustave-Roussy Intézetben könyvtárosokkal és dokumentalistákkal, valamint az országos információs kongresszus utolsó ülése a Nemzeti Könyvtár főigazgatójának és a British Library Lending Division (BLLD) főigazgatójának részvételével.

A Nemzeti Könyvtár főigazgatója bejelentette a Nemzeti Könyvtár megnyitását a világszintű információs szolgáltatások számára és az Országos Kölcsönzési Központ létesítését, a BLLD főigazgatója pedig ismertette a kölcsönzés jellemzőit és fejlesztési tendenciáit Nagy-Britanniában. A Társadalomtudományi Intézet és a DICA kiemelte a Nemzeti Könyvtárral, a Politikai Tudományok Országos Alapítványával, az Országos Tudományos Kutatási Központ (Centre national de la recherche scientifique, CNRS) Dokumentációs Központjával, különösen annak társadalomtudományi intézményével kialakítandó együttműködés szükségességét.

Szűk körű szakmai tanácskozáson, ahol néhány egyetemi könyvtár igazgatója is részt vett, különleges hangsúlyt kapott egyrészt a közös dokumentációs eszközök létesítése a társadalomtudományok terén, másrészt az egyetemi könyvtárak kapcsolatának fejlesztése a párizsi nagy információs intézményekkel.

Az ADBS-sel és a Társadalomtudományi Intézettel folytatandó információs együttműködés eddig ismertett formái fokozatosan kiterjednek majd a közös cselekvésre, nevezetesen az ügyviteli információ összehangolására a Francia Dokumentációval (*La Documentation française*), továbbá a nemzetközi felsőoktatási információs együttműködésre a Részben vagy Teljesen Francia nyelvű Egyetemek Szövetségével (*Association des universités partiellement ou entièrement de langue française, AUPELF*).

A DICA nagy érdeklődést szentel a tudományos, műszaki és orvostudományi információs kutatásoknak. A számítógépes hálózatok (CYCLADES, TRANSPAC és EURONET), az adatbankok és adatbázisok kifejlesztése különös jelentőséggel bír mind a könyvtárak, mind az információs központok számára. Így a Tudományos és Műszaki Információ Országos Hivatala (*Bureau national de l'information scientifique et technique, BNIST*), és a DICA egyrészt, a CNRS Informascience és a DICA másrészt, közös érdeküknek tekintik a dokumentumok

azonosításának új nemzetközi formáit, és folyamatosan mind hatékonyabban kívánnak együttműködni a problémákra vonatkozó jobb információcsere érdekében. Tanulmányi napok, továbbképző tanfolyamok további lehetőséget adnak a BNIST, a CNRS és a DICA mind szélesebb körű együttműködésére.

Az orvostudományok területén az együttműködésnek sajátos formái vannak kialakulóban egyrészt a MEDLINE adatbanknak az egyetemi könyvtárakban történő felhasználása érdekében, másrészt a Gustave-Roussy Intézettel a CANCERNET hálózatra történő bekapcsolódás érdekében.

Annak érdekében, hogy az együttműködésben érdekelt szervezetek tudomást szerezzenek a különböző munkamódszerekről, és hogy a könyvtárak és információs központok értesüljenek a DICA erőfeszítéseiről, a DICA információs bulletint ad ki rendszeresen, ebben beszámol az együttműködés jelenlegi formáiról. A DICA dokumentációs központja az információs szolgáltatás specifikus helyeként működik és kapcsolatban áll a CNRS-Informascience központtal bibliográfiai kutatási vonalon, a Társadalomtudományi Intézettel közös folyóirat-katalógus elkészítése érdekében, továbbá a Könyvtári Főigazgatóság Tudományos és Információs Osztályának Információs Hivatalával.

A DICA-ban futnak össze a könyvtárak együttműködési problémái. Személyi állománya 50 fő, akik fele-fele arányban oszlanak meg a CEGIP és a CETIB között. Munkájával közvetlenül segíti a Könyvtári Főigazgatóság vezetőjét az országos könyvtári politika meghatározásában. A könyvtárak 1975. évi átszervezése során létesült.

A DICA kutatási, szervezési és módszertani feladatokat lát el és döntő szerepe van a számítógépes feldolgozás gyakorlati alkalmazásában. Betölti az Államtitkárság központi adminisztrációs főosztályának funkcióit is, és egyszersmind ellátja a külső számítógépes szolgálatot. A Könyvtári Főigazgatóság vezetőjének irányítása alatt áll és tevékenységével a Nemzeti Könyvtár szervezetébe is beiktatódik, mert pénzügyeit és anyagi forrásait ez a főosztály kezeli.

Kettős felügyeletéből adódóan a főosztály összetett, sokrétű egység. Ebből származnak nehézségei, de eredetisége is. Különböző érdekek ütközési pontjában áll és hivatásszerűen fogékony a könyvtári és információs technológia minden új, időszerű formája és módszere iránt. Bár eredetileg a könyvtárügy továbbfejlesztésére létesült, a természetes fejlődés az információ felé mutat.

/PELOU, P.: *La division de la coopération et de l'automatisation (DICA) du service des bibliothèques = Documentaliste*, 14. köt. 4. sz. 1977. p. 22–29./

(Zigány Miklósné)